
Daniel Jakimiec

Kurator
dla osoby nieznanej
z miejsca pobytu

Podstawy prawne gwarancji procesowych
polskiej procedury cywilnej
w prawie europejskim

Prakseologiczne aspekty procedury cywilnej
w zaleceniach Komitetu Ministrów
Rady Europy

— MONOGRAFIE PRAWNICZE —

Recenzent
Dr Elżbieta Lemańska

Wydawca
Edyta Kunowska

Projekt okładki i stron tytułowych
Grafos

Produkcja
Mariola Grzywacka

Łamanie
ALINEA

Copyright © by Wydawnictwo Naukowe PWN, 2016

ISBN 978-83-01-18505-3

Wydawnictwo Naukowe PWN SA
02-460 Warszawa, ul. Gottlieba Daimlera 2
tel. 22 69 54 321, faks 22 69 54 031
e-mail: pwn@pwn.com.pl; www.pwn.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wstęp	13
Rozdział 1	
Gwarancje procesowe polskiej procedury cywilnej w prawie europejskim	19
1.1. Systemy normatywne ochrony praw człowieka w prawie europejskim po II wojnie światowej	20
1.1.1. Systemy normatywne ochrony praw człowieka Rady Europy, Unii Europejskiej oraz OBWE i ich wzajemny stosunek	31
1.1.2. System normatywny Rady Europy a gwarancje procesowe polskiego postępowania cywilnego	41
1.1.2.1. Działalność prawotwórcza Rady Europy	44
1.1.2.2. Prakseologiczne postulaty w zaleceniach Komitetu Ministrów Rady Europy i ich znaczenie dla gwarancji procesowych polskiej procedury cywilnej ...	50
1.2. Zasadnicze gwarancje procesowe polskiego postępowania cywilnego	75
Rozdział 2	
Kurator dla osoby nieznannej z miejsca pobytu instytucją polskiego postępowania cywilnego	95
2.1. Zagadnienia wprowadzające dotyczące zastępstwa w postępowaniu cywilnym	96

2.2. Ogólna charakterystyka przedstawicielstwa ustawowego i pełnomocnictwa	102
2.2.1. Przedstawicielstwo ustawowe	105
2.2.2. Pełnomocnictwo	114
2.3. Kurator dla osoby nieznannej z miejsca pobytu oraz pozostałe formy procesowego przedstawicielstwa ustawowego	130
2.4. Kurator dla osoby nieznannej z miejsca pobytu a kurator prawa materialnego	139
2.5. Pozycja procesowa kuratora dla osoby nieznannej z miejsca pobytu a pozycja procesowa kuratora sądowej służby kuratorskiej	144

Rozdział 3

Ustanowienie kuratora dla osoby nieznannej z miejsca pobytu w procesie cywilnym	157
3.1. Przesłanki ustanowienia kuratora dla osoby nieznannej z miejsca pobytu w procesie cywilnym	159
3.1.1. Pozytywne przesłanki ustanowienia kuratora dla osoby nieznannej z miejsca pobytu w procesie cywilnym	161
3.1.1.1. Doręczenie pozwu lub innego pisma procesowego osobie nieznannej z miejsca pobytu	163
3.1.1.2. Uprawdopodobnienie nieznanności miejsca pobytu strony	170
3.1.1.3. Doręczenie pozwu lub innego pisma procesowego wymagającego podjęcia obrony praw strony	179
3.1.1.4. Złożenie wniosku przez osobę zainteresowaną ...	182
3.1.2. Negatywne przesłanki ustanowienia kuratora dla osoby nieznannej z miejsca pobytu w procesie cywilnym	186
3.2. Ustanowienie kuratora dla osoby nieznannej z miejsca pobytu	189
3.2.1. Podmiot ustanawiający kuratora dla osoby nieznannej z miejsca pobytu i forma jego decyzji	190
3.2.2. Ogłoszenie o ustanowieniu kuratora	202
3.2.3. Zastępstwo strony przez kuratora procesowego z art. 143 k.p.c.	206

3.2.4. Skutki wadliwej reprezentacji osoby nieznannej z miejsca pobytu a realizacja gwarancji procesowych w procesie cywilnym	216
Rozdział 4	
Pozostałe przypadki powołania przez sąd kuratora dla osoby nieznannej z miejsca pobytu	239
4.1. Kurator w postępowaniu nieprocesowym	240
4.1.1. Ustanowienie kuratora dla osoby nieznannej z miejsca pobytu w postępowaniu nieprocesowym	241
4.1.2. Pojęcie interesu prawnego	248
4.1.3. Kurator dla osoby nieznannej z miejsca pobytu i realizacja gwarancji procesowych w postępowaniu nieprocesowym	255
4.2. Kurator w postępowaniu egzekucyjnym	267
4.2.1. Przedstawiciel ustawowy z art. 802 k.p.c.	269
4.2.2. Kurator z art. 819 § 2 k.p.c.	276
4.2.3. Kurator ustanowiony na wniosek komornika na podstawie art. 928 k.p.c.	281
4.2.4. Kurator dla osoby nieznannej z miejsca pobytu i realizacja gwarancji procesowych w postępowaniu egzekucyjnym	285
Rozdział 5	
Ustanie kurateli procesowej i koszty postępowania sądowego z udziałem kuratora reprezentującego osobę nieznaną z miejsca pobytu	297
5.1. Ustanie kurateli procesowej <i>cura absentis</i>	298
5.2. Koszty związane z udziałem kuratora w postępowaniu cywilnym	302
Teksty aktów prawnych	313
Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 10 lipca 1993 r.)	313

Zalecenie nr R(94)12 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państwa członkowskich dotyczące niezawisłości, sprawności i roli sędziów (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 13 października 1994 r. na 516. posiedzeniu zastępców ministrów)	339
Zalecenie nr R(81)7 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich dotyczące środków ułatwiających dostęp do wymiaru sprawiedliwości (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 14 maja 1981 r. na 68. posiedzeniu)	363
Zalecenie nr R(84)5 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich dotyczące zasad procedury cywilnej zmierzających do usprawnienia wymiaru sprawiedliwości (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 28 lutego 1984 r. na 367. posiedzeniu)	389
Literatura	409
Wykaz orzecznictwa	417
Orzeczenia Sądu Najwyższego	417
Orzeczenia sądów apelacyjnych	419
Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego	419
Orzeczenia sądów administracyjnych	419

Wstęp

Współczesny rozwój społeczno-ekonomiczny, a przede wszystkim intensywna współpraca między państwami powodują implementację standardów prawnych uznawanych za międzynarodowe na grunt poszczególnych ustawodawstw krajowych, w tym polskiego. Zasadnicze znaczenie dla ustawodawstwa polskiego bez wątpienia ma w głównej mierze porządek prawny Unii Europejskiej. Przyjęte w nim standardy procedury cywilnej powinny zatem odpowiadać regułom normatywnym wynikającym z prawa międzynarodowego, które jest w niej uznawane za wiążące.

Egzemplifikacją tych standardów są krajowe zasady procedury cywilnej i oparte na nich gwarancje procesowe, a więc aksjomaty będące regułami i wyznacznikami poprawności postępowania sądowego. Realizacji tych gwarancji służą poszczególne instytucje procedury cywilnej. Wśród nich można wskazać kuratora dla osoby nieznanej z miejsca pobytu, któremu poświęcono to opracowanie. Instytucja ta pozostaje w ścisłym związku z zasadami procedury cywilnej, i to tymi wynikającymi zarówno z Konstytucji, jak i z ustaw niższego rzędu, które służą jej wykonaniu, a w szczególności z Kodeksu postępowania cywilnego. Naświetlając w sposób ogólny zagadnienia dotyczące gwarancji procesowych, można wskazać, że jedną z dystynktywnych zasad, której realizacji ta instytucja służy w postępowaniu cywilnym, jest konstytucyjna zasada prawa do sądu. W obowiązującej Konstytu-

cji znajduje ona wyraz w art. 45. Uwaga ta nie umniejsza znaczenia innych zasad postępowania cywilnego przedstawionych w tym opracowaniu. W polskim porządku prawnym ustawodawca, uwzględniając sytuacje, w których strony nie mogą osobiście uczestniczyć w postępowaniu przed sądem z przyczyn obiektywnych, na płaszczyźnie gwarancji procesowych procedury cywilnej przewidział odpowiednie instytucje służące ich reprezentacji, w tym właśnie kuratora dla osoby nieznannej z miejsca pobytu. Należy zaznaczyć, że poza obroną interesów strony instytucja ta ma również umożliwić sądowi poczynienie ustaleń odzwierciedlających stan faktyczny, z którym przepisy prawa materialnego wiążą określone skutki prawne. Pragmatycznie rzecz ujmując, reprezentacja przez kuratora osoby nieznannej z miejsca pobytu następuje wtedy, gdy nie uczestniczy ona w postępowaniu sądowym z powodu nieobecności i gdy nie ma innych zastępców procesowych działających na jej rzecz. Ścisły związek tej instytucji z zagadnieniem gwarancji procesowych wynika z tego, że – jak to przedstawiono w opracowaniu – osoba, dla której kurator ten jest ustanawiany, z reguły nie ma świadomości wszczętego i toczącego się postępowania sądowego, ponieważ nie można jej doręczyć pozwu lub innego pisma procesowego.

Z tych względów instytucji kuratora procesowego reprezentującego osobę, której miejsce pobytu jest nieznanne, należy przypisać doniosłą rolę w realizacji zasad postępowania cywilnego i – co za tym idzie – gwarancji procesowych. Zagadnienia temu poświęcone zostały przedstawione w poszczególnych rozdziałach niniejszego opracowania. Jedynie porządkowo trzeba jednak podkreślić, że nie wystarczy samo wyabstrahowane sformułowanie zasad procedury cywilnej, ale konieczne jest stworzenie odpowiednich przesłanek ich rzeczywistej realizacji. Wymagają tego aksjologiczne założenia zasad polskiego postępowania cywilnego. Zasady przyjęte przez ustawodawcę na gruncie procedury cywilnej wyznaczają paradygmat prawidłowych ram postępowania sądowego w sprawach cywilnych. Urzeczywistnieniu tych zasad służą normatywne regulacje Kodeksu postępowania cywilnego, które – określając uprawnienia i obowiązki podmiotów postępowania sądowego – w rzeczywistości stanowią podstawę gwarancji procesowych.

Zapewnienie stronom i uczestnikom postępowania sądowego możliwości korzystania ze środków procesowych, gdy osoba jest nieznaną z miejsca pobytu i w związku z tym nie uczestniczy samodzielnie w postępowaniu sądowym, sprzyja obiektywnemu ustaleniu istniejącego stanu faktycznego, a co za tym idzie – urzeczywistnieniu prawa materialnego w sposób społecznie akceptowany. Urzeczywistnienie prawa materialnego w doktrynie jest uważane za główny cel postępowania cywilnego. Cel ten jest osiągnięty, gdy zapadnie orzeczenie zgodne ze stanem faktycznym i prawnym. Poznaniu rzeczywistości w postępowaniu sądowym służą instytucje takie jak wskazany kurator dla osoby nieznaną z miejsca pobytu. Poznanie prawdy odbywa się zatem przy zachowaniu gwarancji procesowych i realizacji praw podmiotów uczestniczących w postępowaniu sądowym. Wnioskując *a contrario* – brak ustanowienia wyżej wymienionego przedstawiciela procesowego naraża stronę na naruszenie jej praw, pozbawiając ją możliwości przedstawienia swojego stanowiska, a w konsekwencji także obrony.

W kontekście zasad postępowania cywilnego można stwierdzić, że ustawodawca nie zmusza strony do obrony swoich praw w postępowaniu cywilnym, ale pozostawia jej swobodę oceny, czy zgodnie ze swoim interesem prawnym ją podejmie. Strona nieświadoma toczącego się postępowania – jak w przypadku osoby nieznaną z miejsca pobytu – wyboru takiego jest pozbawiona. Gwarancję korzystania przez nią ze środków procesowych stanowiących realizację wymienionych zasad według intencji ustawodawcy ma zapewnić w tym przypadku wskazany kurator procesowy. Pragmatycznie rzecz ujmując, *ratio legis* wprowadzenia do polskiego ustawodawstwa reprezentacji sprawowanej przez tego przedstawiciela procesowego stanowi zapewnienie możliwości obrony interesów strony, gdy ta nie powzięła informacji o toczącym się postępowaniu sądowym i w związku z tym nie podejmuje stosownych działań procesowych. Postępowanie sądowe przeprowadzone bez udziału osoby nieznaną z miejsca pobytu będącej stroną lub uczestnikiem postępowania mogłoby doprowadzić do niekorzystnego dla niej rozstrzygnięcia mimo niezawinionego niestawiennictwa. Kolejną tego konsekwencją jest zaś nieważność postępowania sądowego.

W doktrynie prawa, podobnie jak w praktyce judykacyjnej, istota reprezentacji osoby nieznannej z miejsca pobytu przez kuratora dostarcza wielu zagadnień, które zostały poddane analizie w kolejnych rozdziałach tego opracowania. W szczególności można tu wskazać na analizowany charakter jego umocowania oraz określenie skutków tej reprezentacji dla zastąpionego. Ponadto ustawodawca w treści norm Kodeksu postępowania cywilnego, mimo że wskazuje okoliczności, w których ustanawiany jest kurator dla osoby nieznannej z miejsca pobytu, nie definiuje pojęcia użytego do jego określenia. Uznając to za właściwe, w tym opracowaniu podjęto próbę sformułowania takiej definicji przez naświetlenie zadań wykonywanych przez tego przedstawiciela procesowego i wykazanie różnicy między zajmowaną przez niego pozycją procesową a pozostałymi przedstawicielami działającymi w procesie. Analizując pozycję procesową kuratora dla osoby nieznannej z miejsca pobytu, zostało wyjaśnione pojęcie osoby nieznannej z miejsca pobytu oraz przedstawiono przesłanki, które muszą być spełnione, aby ten zastępca procesowy mógł być dla niej ustanowiony. Rozważania na tej płaszczyźnie uwzględniają dyferencjację między udowodnieniem a uprawdopodobnieniem nieznanowości miejsca pobytu strony i w swojej istocie prowadzą do wskazania, kiedy przedstawiony materiał sąd może uznać za wystarczający.

Zawarte w opracowaniu rozważania dotyczące instytucji kuratora dla osoby nieznannej z miejsca pobytu poza normami prawnymi poświęconymi procesowi i postępowaniu nieprocesowemu obejmują też zagadnienia reprezentacji pełnionej przez tego przedstawiciela procesowego w postępowaniu egzekucyjnym. Znaczenie reprezentacji w ostatnim z wymienionych przypadków ma nie mniejszą wagę niż w procesie czy w postępowaniu nieprocesowym. Postępowanie egzekucyjne bowiem zmierza do przymusowego zaspokojenia wierzyciela i tym samym urzeczywistnienia normy prawnej. Zagadnieniem, któremu została poświęcona uwaga w rozważaniach, jest też relacja kuratora tego rodzaju działającego w postępowaniu procesowym do takiego kuratora występującego w postępowaniach nieprocesowym i egzekucyjnym. Funkcja kuratora ustanowionego dla osoby nieznannej z miejsca pobytu różni się w postępowaniach procesowym, nie-

procesowym i egzekucyjnym ze względu na ich specyfikę oraz tryb działań podejmowanych w celu ustalenia rzeczywistego stanu rzeczy. Z tych powodów uznano za właściwe dokonanie pogłębionej analizy tej instytucji w tle regulacji każdego z tych postępowań, co uczyniono w poszczególnych rozdziałach opracowania. Analiza ta prowadzi do naświetlenia roli kuratora w każdym z tych postępowań przez wskazanie jego pozycji i pełnionej funkcji.

Wymieniona instytucja ma duże znaczenie dla aspektów prakseologicznych postępowania cywilnego, a więc jego sprawnego, efektywnego i szybkiego – tj. bez zbędnej zwłoki – przebiegu. Tłem rozważań poświęconych instytucji kuratora dla osoby nieznanej z miejsca pobytu stały się postulaty zawarte w zaleceniach Komitetu Ministrów Rady Europy nr R(94)12 w sprawie niezawisłości, sprawności i roli sędziów z 13 października 1994 r., nr R(81)7 w sprawie środków ułatwiających dostęp do wymiaru sprawiedliwości z 14 maja 1981 r. oraz nr R(84)5 w sprawie zasad procedury cywilnej zmierzających do usprawnienia wymiaru sprawiedliwości z 28 lutego 1984 r. Należy zauważyć, że istotne znaczenie dla wdrożenia postulatów wymienionych zarządzeń do polskiej procedury cywilnej ma przede wszystkim ich tłumaczenie dokonane przez J. Jasińskiego (*Standardy prawne Rady Europy. Zalecenia*, t. IV: *Sądownictwo. Organizacja – postępowanie – orzekanie*, Warszawa 1998). Warto podkreślić, że mimo przypisywanej zaleceniom istotnej roli w wyznaczaniu kierunków sprawnego przebiegu postępowania cywilnego, w doktrynie prawa brak opracowań, które służyłyby ich skutecznej realizacji.